

УДК 821.161.2-311.2.09Франко
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.13>

Дзвенислава СЕНИШИН, асп.
ORCID ID: 0000-0002-0602-6493
e-mail: dzvenyslava.yastremska@lnu.edu.ua
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

СИНТЕЗ СТИЛІВ У ПОВІСТІ ІВАНА ФРАНКА "ВЕЛИКИЙ ШУМ"

Вступ. Актуалізовано проблему синтезу мистецьких стилів у повісті Івана Франка "Великий шум". На написання цієї повісті – останнього великого прозового твору письменника – вплинуло чимало зовнішніх (зміна епох) і внутрішніх (хвороба письменника) чинників, тому мета статті – детально проаналізувати контекст написання твору та процес дифузії різних стилів.

Методи. Використано загальнонауковий метод аналізу та синтезу, описовий і порівняльний методи. Важливим є застосування історико-літературного методу, що уможливив аналіз творчості І. Франка в контексті історичних подій і соціокультурних процесів кінця XIX – початку XX ст.

Результати. Проаналізовано специфіку реалізму й модернізму як літературних стилів та акцентовано на процесі переходу стилів у літературному процесі. Зміна стилів не відбувається раптово, а тому важливо простежити проникнення рис одного стилю в інший. У дослідженні ретельно вивчено погляди франкознавців щодо стильової належності творів І. Франка різних періодів, а також синтезу реалістичних і модерністських рис у його творчості. Розглянуто приклади використання реалістичних і модерністських художніх прийомів, досліджено їхні функції і вплив на розкриття ідейно-тематичного змісту повісті. Водночас акцентовано на реалістичній тематиці, а також інших рисах реалізму у творі. Виділено характерні риси модернізму як напряму (зокрема психологізм, звернення до поетики сновидень, еротизм, сюрреалістичні елементи, фольклоризм і романтичні акценти), наявні в повісті.

Висновки. Ґрунтовний аналіз синтезу стилів у повісті "Великий шум" розкриває глибину та багатогранність Франкового таланту письменника-новатора.

Ключові слова: українська література, Іван Франко, реалізм, модернізм, літературний стиль, синтез стилів, повість.

Вступ

Мистецькі пошуки Івана Франка неодноразово були предметом досліджень франкознавців. Романтизм, реалізм, модернізм із сюрреалізмом, імпресіонізмом, символізмом співмірно змінювалися, еволюціонували у його творчості чи боролися та синтезувалися?

Об'єкт мого дослідження – останній великий прозовий твір І. Франка – повість "Великий шум", що привертає увагу і сюжетом, і поетикою. Ця повість вигідно вирізняється з-поміж інших великих прозових творів письменника, а після прочитання залишає чимало тем для роздумів, оскільки втілила його ідейно-естетичні пошуки, синтезувавши риси різних напрямів. Цікавий не лише контекст її написання, а й аналіз проблематики та символіки, а також перепроцотання кризь призму різних стилів. Тому *актуальність* дослідження визначається потребою всебічного аналізу повісті з метою розкриття її концептуальних, естетичних і композиційних характеристик, а *мета* – виформування стратегії мистецьких пошуків автора.

Методи

Методологія дослідження передбачає використання багатьох наукових методів, які сприятимуть комплексному аналізу мистецьких пошуків І. Франка у творі "Великий шум". Основні методи дослідження – загальнонаукові аналізу та синтезу, що дали змогу вивчити художні елементи твору, розглянути їх у контексті розвитку літературних ідей І. Франка та виявити взаємоз'язки між різними компонентами тексту. До того ж, застосовано описовий і порівняльний методи. Описовий – дає змогу визначити основні естетичні характеристики твору та простежити індивідуальні художні прийоми І. Франка. Порівняльний – використано для порівняння твору "Великий шум" з іншими його прозовими текстами, щоби виявити еволюцію творчих пошуків і зміну художньої концепції в пізній період. Також взято до уваги історико-літературний метод, що уможливив розгляд творчості І. Франка в контексті історичних подій і соціокультурних процесів кінця XIX – початку XX ст.

Результати

Повість написано 1907 р. – в один із найважчих періодів у житті письменника: хвороба почала прогресувати, а роботи було дуже багато. Уперше її побачив світ у "Літературно-науковому вістникові", редактором якого тоді був Михайло Грушевський. Він, щоб залучити передплатників журналу, попросив І. Франка в кожному номері публікувати її розділ. Саме тому написана повісті було нагальним, а І. Франко не був цілком задоволений своєю роботою, бо часу завжди бракувало.

Тема твору дуже близька авторові – життя галицького села, соціальний конфлікт між селянами і паном, накладений на історичну канву періоду скасування панщини. Цій історичній події І. Франко присвятив чимало творів: оповідання "Ліси і пасовиська" (1884), поему "Панські жарти" (1887), цикл оповідань "З бурхливих літ" ("Гриць і панич" (1898), "Різуни" (1903), "Герой поневолі" (1904)).

Для аналізу повісті "Великий шум" особливо важливо з'ясувати процес її написання та період, у контексті якого вона виникла. Наприкінці XIX ст. поряд із реалізмом, який домінував у тогочасній європейській літературі, зароджується новий напрям – модернізм, причин для виникнення якого було чимало: спротив реалізму, пошук нових ідеалів для життя та творчості, криза в політичному, економічному, культурному житті тощо. Ця "модерність", сучасність виявилася у світосприйнятті, пошуку нової тематики та нових ідей у мистецтві.

Процес переходу від реалізму до модернізму був дуже складним. Письменники старого ґарту не розуміли нових віянь і не хотіли поступатися місцем "новій генерації". Ця боротьба затягнулася на роки й навіть на десятиліття. Стара генерація письменників мала свої ідеали, від яких не хотіла ні відходити, ні боротися з новими ідеалами молодих письменників. Яку ж роль у цьому відігравав І. Франко?

Як відомо, І. Франко мав добрі стосунки з діячами угруповання "Молода муза", що були типовими українськими модерністами. Петро Карманський у книжці

© Сенишин Дзвенислава, 2025

мемуарних есеїв "Українська богема" в першому розділі написав про те, яким був Франко з "молодомузівцями": "Був невмолимим суддею в мистецьких справах і прямо дивував нас своєю глибокою аналізою творчості нашої і чужої, хоча розходився у свої поглядах з нами і не мав виправдання для наших ідеалів модернізму. Домагався від літератури життя – мізку і крові; молодечого буяння по хмарах ненавидів... Тішився, якщо вдалося йому знайти в наших писаннях щось, що підпадало під вимоги його естетичних канонів" (Карманський, 1996, с. 28). А також зазначив, що І. Франко схвально відгукнувся про його збірку "Ой люлі, смутку!".

Розділ статті "Наша поезія в 1901 р." присвячений збірці Василя Пачовського "Розсипані перли". Іван Франко високо оцінив усе те "нове", що в ній є, зауваживши, що Василь Пачовський – "талановитий поет, що незвичайно глибоко вслухався в мелодію нашої народної пісні і нашої мови, що володіє технікою вірша, як мало хто з нас, і вміє за одним доторком порушити в душі симпатичні струни, збудити пожаданий настрій і видержати його до кінця" (Франко, 1981, т. 33, с. 138).

Цікаві також його ставлення до модернізму й участь у дискусіях того часу. Звичайно, І. Франко стежив за новими тенденціями у європейських літературах і щодо кожної з них мав свою візію. На думку Миколи Ільницького, "у ставленні до модернізму погляди І. Франка зазнавали змін, що дало сучасним дослідникам його творчості підстави назвати письменника "сором'язливим модерністом" (таку назву має дослідження про І. Франка сучасного австрійського літературознавця Штефана Сімонка). Ця еволюція І. Франка як письменника, і як літературознавця мала характер внутрішньої боротьби, конфліктів із самим собою" (Ільницький, 2015, с. 16).

У контексті ставлення І. Франка до модернізму варто згадати про декадентизм, який, на думку багатьох дослідників, був предтечею модернізму в українській літературі. Це демонструє його стаття "Доповіді Міріама" (1894), написана як відгук на лекції польського поета та критика Зенона Пшесмицького (Міріама) про новий напрям – декадентство – на прикладі бельгійських символістів 80–90-х рр. XIX ст. В І. Франка викликали сумнів ознаки символістської поезії та й загалом те, кого він називав символістами.

Роздумами про модернізм присвячено також статтю "З галузі науки і літератури" (1891). У її п'ятій частині йдеться про явище декадентизму та його основні риси у творчості представників напряму: вивчення глибин свого "я", потяг до штучності й містицизму. На думку І. Франка, явище декадентизму "тимчасове, воно мусить загинути, бути відданим забуттю і чим швидше, тим краще" (Франко, 1980, т. 28, с. 166).

Повість "Великий шум" – дуже особлива; вона виділяється з-поміж інших, об'єднаних темою панщини. Іван Басс вважає її "піднесенням реалізму" (Басс, 1965, с. 238), бо в ній поєднані символіка і реалістична картина. Микола Легкий, описуючи період її написання, зазначає, що він характеризується "не тільки зверненням до поетики імпресіонізму, символізму, експресіонізму та сюрреалізму, а й використанням "нових технік письма" (одностороннього діалогу, "потoku свідомості", "віднайденних", утім, в попередні періоди творчості), потягом до досягнення трансцендентного, заглибленням в сутність співіснування глобальних морально-етичних категорій, порушення проблем тео- й антропологічних, притчевістю і параболізацією художньої структури" (Легкий, 2021, с. 50). Дослідник також зараховує І. Франка до когорт

письменників, які спричинилися до процесів "оновлення" української літератури.

Один із найавторитетніших дослідників творчості Івана Франка Іван Денисюк доречно зазначив, що "синтезом реалізму, натуралізму, навіть етнографізму, а також символізму й сюрреалізму, частковою студією підсвідомості з її витворами галюцинаційних образів є роман "Великий шум" – один з найоригінальніших за поетикою романів Івана Франка. Показово, що модерністичні пошуки у прозі цього автора ведуть до поглиблення її філософічності" (Денисюк, 2008, с. 149–150). Так, дослідник дійшов висновку, що поєднання реалізму, натуралізму, етнографізму, символізму та сюрреалізму дало нам модерністичну повість – "Великий шум".

У світовому контексті модерністам не була близькою селянська тематика (навіпаки, одна з рис модернізму – урбанізація), проте для української прози вона традиційна. Ця проза реалістична: і соціально-побутова, і соціально-психологічна, і дидактично-моралізаторська, і пригодницька, проте її об'єднує "правдивість" змальовання подій.

Характерна риса реалізму – зображення типових персонажів у типових обставинах. Роман Голод слушно зазначає, що "Франко вбачав завдання письменника у використанні факту не заради самого факту, а як будівельного матеріалу для якоїсь вищої ідейно-естетичної мети" (Голод, 2005, с. 82). Висвітлення у творах життя українського села типове для українських письменників, але якщо йдеться про титанів української літератури, очевидно, що ця тема у їхній інтерпретації перестав бути такою, бо обрамлення та застосування цієї теми дає оригінальний результат. Проте повість "Великий шум" – апогей Франкового модернізму.

Однак постає питання: наскільки хвороба вплинула на написання повісті, зокрема на її окремі риси? За словами Ярослави Мельник, "тоді ще ніхто не пов'язував перемін у структурі особистості Франка з його хворобою. Недуга була ще незрима для сторонніх очей. Цей взаємозв'язок (його різноманітні прояви) став очевидним згодом, та й то не для всіх, і не в усій його глибині" (Мельник, 2016, с. 23).

Іван Франко 1908 р. назвав "найстрашнішим в його житті" – тоді хвороба увірвалася в його дійсність і стала прогресувати. "І надійшли його справжні "дні журби"; вбивча недуга стала підточувати цього дуба, що так сильно вrostався в землю, в її життя!", – згадує П. Карманський (Карманський, 1996, с. 28).

Під час лікування в Ліпіку, невеличкому містечку в Хорватії, І. Франко багато листувався. Листи, зокрема, засвідчують ознаки його відхилень: "... найбільше бентежили Франкових кореспондентів ... просторі, з багатьма деталями, описи найдивовижніших візій, які він тоді переживав, та надто болючих галюцинацій, що, як скаржився, посідають його щонаочі й або зовсім не дають йому спати, або затоплюють його в гарячковім сні і дуже мучать його душу" (Мельник, 2016, с. 33).

Через хворобу письменник опинився на межі реальності й галюцинації – "жив він ніби у двох вимірах: у звичному для всіх світі реальних подій, явищ, фактів і у світі, де основну роль, як зізнався, відігравали безпосередні і досить неприємні зносини, з, так сказати б, надприродним, а в дійсності все-таки досить природним світом духів" (Мельник, 2016, с. 33).

Повість "Великий шум" всяяна мареннями та візіями. Одному з головних героїв твору Антонію Суботі вночі ввижається ворогом Кость Дум'як, хлопець, який сватав його дочку. Костеве лице "мінється напруго і з-за

здорових вусів" усміхається до нього "противне цапине лице Годієри". А далі – "Нова хмара виринає праворуч – се громада, нібито збунтована проти нього темними духами, і тут же зліворуч проблискує непевне, але якесь радісне світло, мов запевнення, що з громадою таки буде можливе краще життя, коли темні духи розвіються паром" (Франко, 1979, т. 22, с. 310).

Не можна залишити поза увагою видіння кривавого ока, яке дослідники вважають сюрреалістичним. "На білій дорозі виринуло раптом немов кроваве око. Одно-однісіньке, кроваво-червоне... Око не ворухиться з місця, але росте, швидко росте, двоїться. Тепер уже виразніше видно: се не одно око, але якась темна тінь щохвила заслоняє одно око, а друге жевріє раз у раз... Се смерть його їде до нього своєю бричкою і своїми демонськими кінцями з кровавими очима" (Франко, 1979, т. 22, с. 312). Михайло Мочульський у спогадах констатував: "Це не фантазія, це страшна галюцинація, яку пережив сам Франко. В. Гнатюк питав його, звідки в його повісті така страшна візія з кривавим оком, і він сказав йому, що це галюцинація" (Мочульський, 2005, с. 81). Важливо також зауважити, що під час написання повісті "Великий шум" І. Франко готував до друку збірку "Місія. Чума. Казки і са-тири", де одному з персонажів теж ввижалося страшне око. Також, зазначмо, що ще наприкінці XIX ст. у поезії В. Гюго "Сумління", яку І. Франко перекладав, Каїну привиджувалося око посеред неба. Христина Ворок вважає, що у творах Івана Франка герої "бачать сни, які переважно відображають моменти з життя самого автора, його погляди на світ, його емоції і навіть власні сновидіння" (Ворок, 2018, с. 88).

Пан комісар Годієра з'являється досить ефектно. Спершу читачеві здається, що це якась мара суне, але згодом з'ясовується, що це Годієра. "Він їде згорбившись, невеликий та сухорлявий, мов купка нещастя на своїм мізернім возику... уста раз по разу цмокають, а очі шмиряють по опустілих полях і лісах, чмелять отари овець і череди худоби... а лице його помітно жовкне і стягається, заострюється на сей вид. Правдиво осіння фізіономія" (Франко, 1979, т. 22, с. 285). Надає загадковості його постаті й те, що "за ним і біля нього, як далеко оком кинеш, снується бабське літо та виблискує до сонця своїми срібними нитками; се його мрії, його завидючі думи, що сіткою снуються по тих благословенних полях, се ті малесенькі павучки, що тут шукають собі здобичі" (Франко, 1979, т. 22, с. 285–286) Можливо, через свій зовнішній вигляд, а можливо, через погану славу люди жахаються його, як якоїсь мари. На вулицю вибігають діти та старші люди і кричать: "Біда їде!" (Франко, 1979, т. 22, с. 286), приговорюючи: "Щоб ти карк зламав! Щоб ти не дочекав більше їздити сюди!" (Франко, 1979, т. 22, с. 286).

Модернізму притаманний психоаналіз, прагнення зрозуміти психологію людини та мотиви її дій. На початку повісті І. Франко дуже цікаво описує Провідну неділю, першу неділю після Великодня, у Грушатичах. Увагу читача привертає, зокрема, поведінка людей у корчмі, їхні розмови. У психології таке явище називають "психологією мас, або психологією натовпу". У цьому уривку читач на фізичному рівні відчуває "шум у вухах" – люди перекикують один одного. Неможливо зрозуміти, кому належить пряма мова – мовець абстрактний, його репліки І. Франко оформлює як: "ревла громада", "загукали голоси", "почулися голоси одобрення", "ревли окрики обурення", "скрикнула вся компанія" (Франко, 1979, т. 22, с. 212). Натовп сильно впливає на поведінку людей, кожен поводиться по-різному поруч з іншими та на самоті.

"Інші підносять, та й ми підносимо" (Франко, 1979, т. 22, с. 217), як кажуть люди у корчмі. Вони не знають, чого достоєнно хочуть, не знають навіть, якого хочуть вїта, але всі вигукують імена своїх кандидатів. Осердям повісті І. Франко обрав образ повсталого селянської маси. Очевидно, саме він асоціюється автором з великим шумом, весняним пробудженням.

У творах І. Франко зображав усі прошарки населення села та міста. Джерелом своєї творчості він завжди вважав життя народу. Зокрема, у повісті "Великий шум" колоритно описує селян та пана, стосунки в щоденному житті яких і лежать в основі твору. Вплив громадських та соціальних явищ на свідомість людини, її психіку, теж цікавив мистця. Іван Франко знаходить у душах людей найдрібніші, найтонші почуття, які з'явилися під впливом нових соціальних умов. Повість "Великий шум" цінна й тим, що письменник активно досліджував явище скасування панщини на Галичині, оцінку якого з погляду народу в деталях демонструє його твір.

Притаманна модернізму й передача станів хандри, туги, меланхолії. Яскравий приклад цього – опис стану пана Суботи з повісті "Великий шум" у Різдвачу ніч. "На пана Суботу від самого початку острої зими часто находили такі припадки смутку й меланхолії, але ще ніколи вони не були такі сильні і болючі, як сьогодні, сей зоряної, а так зловіщо тихої і глухої ночі" (Франко, 1979, т. 22, с. 311). Саме тоді він мав видіння, не міг заснути, думаючи про доньку Женю.

У стані хандри постають перед читачем на початку твору і селяни Кость Думяк, Яць Коваль, Степан Чапля та Андрій Халавка. Дізнавшись про скасування панщини, про те, що тепер мусять платити облігації або повертатися до пана, вони розчаровуються в цісарі та важких реаліях життя. Аля ця хандра триває недовго, бо хлопці надумують створити "Братство тверезості".

Особливого значення набувають листи, щоденники й особисті записи, які для модерністів є засобом упорядкування внутрішнього світу та розкриття інтимних тем. У повісті "Великий шум" відвертості сповнений лист Жені до батька: "Тобі першому признаюся, перед тобою сповідаюся, як перед конфесіоналом власного сумління" (Франко, 1979, т. 22, с. 292). Від часу знайомства із графом до основних подій повісті вона виливає на папір весь свій біль, страждання та біду. Донька не хоче нічого приховувати від батька, тому розповідає йому всі деталі шлюбної ночі, зокрема знуцання графа над бідною дівчиною. Ця частина повісті вразила дослідників дуже відвертим натуралістичним зображенням шлюбної ночі, а еротизм – варто наголосити – одна з ознак модернізму.

Іван Денисюк, протиставляючи реалізм і модернізм, зазначає, що несподіваний поворот, пуант у модерністичному творі "покликаний підкреслити абсурдність і алогічність життя і зображуваної події, має викликати почуття шоку, вжахнути читача" (Денисюк, 1999, с. 241), на відміну від реалістичних, де все відбувається закономірно, а несподівані повороти – "фікційно несподівані" (Денисюк, 1999, с. 241). Таким у повісті "Великий шум" є лист-зізнання доньки Жені.

Донька Івана Франка Анна Франко-Ключко згадувала, що на лікуванні в Ліпіку, де письменник перебував навесні 1908 р., він переважно писав вірші, майже всі аморального змісту. Багато з них син Івана Франка Тарас спалив ще в той час. Ярослава Мельник стверджує, що "цілком можливо, що Тарас як "вірші неморального змісту" потракував і сороміцькі приповідки, які І. Франко перекладав у Ліпіку на прохання В. Гнатюка" (Мельник, 2016, с. 32). Михайло Мочульський пригадував, що

редакція "Літературно-наукового вісника" підкоригувала цю повість, бо "віддзеркалюється в ній добре поступ Франкової недуги. Повість скоро, після появи її перших глав, почала звертати на себе увагу неприродністю акцій, ситуацій, малюнком осіб, галюцинаційно-романтичним елементом та сороміцькими словами. Сороміцького елементу, як оповідали мені В. Гнатюк і Іван Джиджора, було далеко більше у рукописі повісти, тільки редакція пропускала їх скільки могла, не стягаючи на себе гніву автора" (Мочульський, 2005, с. 89).

Твори модерністів пронизані символами, а символізм вважають предтечею модернізму. Як зазначає Тамара Гундорова, "Франкові твори – лабіринти символічних значень. Значення зринають у його творах, певним чином співвідносяться з реальністю і часто не прояснюються до кінця" (Гундорова, 2006, с. 219).

Повість починає натуралістичний опис шуму у природі: "Іде, гуде великий шум! Великий шум, зелений шум! Під його подихом стогне могутній Діл, гнуться мало що не до землі струнки білі берези, на долині тріщать старі дуби, скриплять і стогнуть осики, заводячи свій жалкий лемент. День і ніч, тиждень за тижнем реве той шум над Підгір'ям; як почало о різдві, то отсе вже минув і Великдень, а шум хоч би на хвилечку втих. Рве стріхи на хатах, перевертає обороти, розносить солому зі стоділ, валить плоти та ліси, свистить у верхівках дерев і не дає їм покритися листом, реве та виє між крутими берегами річок, кидаючи довкола глину і каміння, мов знорвлений бугай. Зимом багато людей закопав у снігах, весною борвся з повінню, що від наглої відлиги валами скотилася з гір і покрила долини, затопила поля, брала з собою хати, руйнувала цілі села... Сніги, повені і отсей страшний, ненастанний, непереможний вітер!" (Франко, 1979, т. 22, с. 208). Згодом дізнаємося, що це не лише "шум розшалілої природи", а й шум "по душі народу", бо "метушаться села, скрізь ідуть сперечки, сварки і лайки, залягає в душах якась глуха ненависть, вибухають, як ракети, дикі погрози і лунають від села до села. Недавно знесена панщина, як недорізаний труп, ворухиться і наповняє серця жахом" (Франко, 1979, т. 22, с. 208–209). Франко вдається до алегоричного паралелізму.

Деякі дослідники пов'язують символ "великого шуму" з перекладом поезії Миколи Некрасова "Зелений шум", який здійснив Іван Франко, інші – з однойменною українською гаївкою. А от інтерпретації для цього образу є нескінченно багато. Вчені пояснюють цей символ і як природний катаклізм, виведений із романтичним перебільшенням, і як суспільну активність селянства після знесення панщини, і навіть як вічний та природний колообіг.

Іван Франко виносить метафору "великого шуму" в заголовок твору, а для модерністів метафори мали важливе значення – вони були шляхом до пізнання й активного перетворення дійсності.

Модернізм – напрям, наскрізь пронизаний романтичними рисами. Одна з таких – фольклоризм. У період модернізму письменники дедалі частіше використовують фольклорні мотиви у творах. Фольклор, особливо близький І. Франкові, був одним із його наукових зацікавлень. У повісті "Великий шум" автор у сюжетне полотно часто вплітає елементи пісенного фольклору. Наприклад, коли селом їхав пан Годієра, селяни співали: "Гей, там на горбочку // їхав дідько в черепочку, // А ми його не пізнали // Та й шапочки поздймали" (Франко, 1979, т. 22, с. 286). Отець Квінтіліан теж "не раз на празнику, по десятій лампі вина, з іншими попами-патріотами затягав польську, але русинами зложеною пісню" (Франко, 1979, т. 22, с. 238) про погибель ляхів.

Художнього осмислення в повісті "Великий шум" набув і весільний обряд. У 1878 р. Ольга Рошкевич із братом Ярославом на прохання Івана Франка записала цикл весільних пісень с. Лолин Стрийського повіту. "Як показує аналіз тексту пісень і етапів весільного обряду у структурі повісті "Великий шум", найімовірніше, саме ці фольклорні та етнографічні матеріали і стали предметом художньої рефлексії у творі І. Франка, хоча, зрозуміло, автор використав й інші джерела, створюючи художню модель весільного обряду", – зазначає Руслан Марків (Марків, 2010, с. 217).

Іван Франко описує обряди сватання, вінкоплетення та випікання короваїв. Деякі весільні обряди дещо модифіковані. Наприклад, обряди, які зазвичай відбуваються в домі молодої, у повісті локалізовані в домі молодого, але зі змісту розуміємо, чому Іван Франко вдається до цього – батько молодої Антоній Субота був проти весілля. Саме весілля в повісті пронизане обрядовими піснями. "Поєднання словесного та музичного ритму в тексті повісті дає можливість сприйняти ритуальне дійство цілісно, нерозривно, в комплексному вираженні його синкретичної природи" (Марків, 2010, с. 222).

Інша риса романтизму, до якої вдається І. Франко, – ідеалізація героїв. Зокрема, опис Костя Дум'яка дещо гіперболізовано ідеальний. Цей персонаж має свого прототипа з таким же іменем і подібною долею. Він також захищав права громади перед священником Йосифом Левицьким. Цікаво, що Кость Дум'як був хрещеним батьком Юлії Франко, доньки Якова, яка померла у віці трьох років.

"Двері ванькира відчинилися, і, схилиючися, щоб не вдаритися головою в одвірок, до ванькира ввійшов здоровенний хлопище. Він був високого росту, на голову вищий від найросліших людей у цілій громаді, плечистий і дужий і серед усіх громадян виглядав як виплодок якоїсь раси велетнів серед карлів. Йому було 35 літ. Здоровенні чорні вуса звисали йому аж на груди, а над чолом стирчала коротка чорна чуприна, як щіть, обстрижена навпаки сільському звичаю, що велів усім чоловікам носити довге волосся" (Франко, 1979, т. 22, с. 223). Кость минулого року вийшов із війська, бачив світ, був письменний, віртуозно грав на скрипці. Був бунтарем, але виваженим, люди любили його й довіряли йому. Борвся за свою любов і не побоювся свататися до панської дочки Галі.

Галя (в описі І. Франка) теж дещо романтично ідеалізована. "Була се дівчина 22 літ, крєпка, здорова й рум'яна, з блискучими очима, низьким чолом і круглою, як молоко білою, борідкою, зовсім не похожа на дурну та просту, а, навпаки, зовсім свобідна і самостійна в кождім своїм руху, в кождім слові" (Франко, 1979, т. 22, с. 251). Вона панського роду, але готова вийти заміж за Костя без батькового благословення і, відповідно, без приданого. Галя напрочуд добра й вихована, не цурається роботи та ввічливо поводить із простими людьми. Пара Галі й Костя відразу подобається читачеві, вони обоє яскраві та непересічні постаті. Їм протиставляється пара старшої дочки пана Суботи – Жені і графа, із яким вона дуже нещаслива у шлюбі.

Типово романтичний прийом – звернення до поетики сновидіння. У другому розділі "Психологічні основи" трактату "Із секретів поетичної творчості" І. Франко приділив багато уваги походженню снів, витворенню в них різних образів і подій (тих, що ми вже пережили, і тих, що ні), дає довідкову літературу про сні й порівнює з ними художню фантазію: "Сонна фантазія ... потрафить скомбінувати все те з величезного запасу наших звичайних вражень і ідей, послугуючися збільшеною в сні легкістю в асоціюванні ідей. Для сонної фантазії стоять отвором

усі таємні скритки та схованки нашої нижньої свідомості, всі скарби наших давніх, забутих і затертих вражень від найдавніших літ, усе те, що наша свідомість на яві хіба з трудом може вигребти в пам'яті або може й зовсім не вигребти", – зазначає І. Франко (Франко, 1981, т. 31, с. 74).

От і після розмов зі селянами пана Суботу всю ніч мучать страшні сни: "... то він кипів у смолі – проклятий піп наврочив! – то пікса в огні і чув по всьому тілу страшенну спеку, поки не прокинувся, то збунтовані мужики клали його на землю і бралися приволочити його бороною. Ой господи! Що збудиться, то весь мов у лазні викупаний, а засне знов на хвилю, то знов йому всяка погань на сон набивається. А рано, ще не світало, чує кризь сон тупіт коней, брязкіт ланцюгів, гейкання мужиків – ой господи, бунт! Ідуть руйнувати, грабувати, різати й палити" (Франко, 1979, т. 22, с. 246). Іван Басс зазначає, що "всі ці привиди і нічні кошмари не вигадані автором повісті, а взяті з живої дійсності... Історія зафіксувала численні випадки розправи повсталі селянської маси з катом-поміщиком, точнісінько так, як описано у Франка" (Басс, 1965, с. 250–251). Пан Субота постійно перебуває у страху: то думає про скасування панщини, то про сватання його дочки Галі простим хлопцем, якого він не любить, то про тяжку долю старшої дочки Жені. Його жінка – Мілечка – казала, що його мучать погані сни, бо він має нечисте сумління, але пан Субота все заперечував.

Коли пан Годієра мав зустріч із людьми з села, то трохи спізнився, бо "попередньої ночі бачив погані сни, весь день йому було зовсім ніяково на душі" (Франко, 1979, т. 22, с. 303).

Внутрішній монолог – ще один із романтичних прийомів, через який І. Франко розкриває образ і характер пана Суботи. Він був не "аристократського" роду, але прагнув для своїх доньок лише найкращих чоловіків, із титулами і грошима. Вважав, що хлоп має поважати пана, а якщо той не поважав, то він його катував, карав та в арешти саджав. Наприкінці повісті бачимо, що цей герой цілком змінюється: він хоче відновити "стару приязнь на новій основі" (Франко, 1979, т. 22, с. 309) із селянами та приймає як рідного свого зятя Дум'яка.

Закінчення повісті неоднозначне – розповідь обривається на епізоді зустрічі пана Суботи з дочкою Женею, яка нарешті покинула графа. Згодом "йшло в панський дворі велике угодження цілої грушатицької громади ..., а ввечером у присутності привезеного з міста нотарія уложено між паном і громадою план викупу сервітутів, за які селяни одержали значний шмат лісу і толоку" (Франко, 1979, т. 22, с. 317). Чому пан Субота раптово змінив свої погляди? Іван Франко підводить до думки, що в життєвій гонитві за благом людина забуває про сім'ю, і коли ж стається переломна подія, вона зупиняється, змінює свої погляди, щоб далі жити щасливо. Пан Субота після повернення дочки, після страшних снів, після днів роздумів таки віддає селянам землю, роблячи крок назустріч справедливості та спокійному життю.

Дискусія і висновки

Деякі дослідники вважають, що модернізм в Україні сформувався всупереч традиції, інші – що він її логічне продовження. Зв'язки реалізму й модернізму дуже складні, як і точно не можна окреслити часових меж стилів, коли один змінив інший. Вчені досить по-різному кваліфікують твори І. Франка відповідно до напрямів літератури: радянські літературознавці – як реалізм, а сучасні – впевнено зараховують до українського модерну. Варто

вказати, що й деякі інші праці І. Франка пронизані рисами модернізму: наприклад, тексти "бориславського циклу" написані в дусі натуралізму, неоромантичною є повість "Захар Беркут", герої якої романтично ідеалізовані та керуються в житті лише почуттями, а психоаналіз "втільвся" у повісті "Для домашнього огнища" та романі "Перехресні стежки".

Іван Франко одним із перших в українській поезії змістив увагу з національних і загальнолюдських ідей на душу людини, її внутрішні переживання, опублікувавши збірку "Зів'яле листя".

Для реалістів пріоритетним був зміст, для модерністів – форма. Реалістичне зображення дійсності стимулює надавати перевагу певним темам, мотивам, проблемам; хоча є теми, які "провокують" автора до реалізму. Зокрема, для нашого народу важливі такі: історичні події та постаті, падіння та перемоги українців, проблеми й конфлікти із сусідами.

Повість "Великий шум" привертає увагу не лише змістом, а й специфічними рисами. У ній можна знайти і реалістичні, і модерністичні риси, проте, на мою думку, цікавий саме їхній симбіоз: реалістична канва та модерністичні враплення, що роблять її особливою у творчому доробку І. Франка.

Список використаних джерел

- Басс, І. (1965). *Художня проза Івана Франка*. Наукова думка.
 Ворок, Х. (2018). *Поетика сновидінь у прозі Івана Франка*. Наукова думка.
 Голод, Р. (2005). *Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX століття*. Лілея-НВ.
 Гундорова, Т. (2006). *Франко не Каменяр. Франко і Каменяр*. Критика.
 Денисюк, І. (1999). *Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст.* Науково-видавниче товариство "Академічний Експрес".
 Ільницький, М. (2015). *Українська літературознавча думка XX століття (Західна Україна, еміграція)*. Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка.
 Карманський, П. (1996). *Українська богема*. Опір.
 Легкий, М. (2021). *Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці*. Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка.
 Марків, Р. (2010). Фольклоризм повісті Івана Франка "Великий шум". *Вісник Львівського університету: Серія філологічна*, 43, 216–226.
 Мельник, Я. (2016). *...І остатня часть дороги. Іван Франко в 1908–1916 роках*. Коло.
 Мочульський, М. (2005). *Іван Франко. Студії та спогади*. Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка.
 Франко, І. (1976–1986). *Зібрання творів*. У 50-ти томах. Наукова думка.

References

- Bass, I. (1965). *Khudozhnia proza Ivana Franka*. Naukova dumka [in Ukrainian].
 Vorok, Kh. (2018). *Poetyka snovydin u prozi Ivana Franka*. Naukova dumka [in Ukrainian].
 Holod, R. (2005). *Ivan Franko ta literaturni napriamy kintsia XIX – pochatku XX stolittia*. Lileia-NV [in Ukrainian].
 Hundorova, T. (2006). *Franko ne Kameniar. Franko i Kameniar*. Krytyka [in Ukrainian].
 Denysiuk, I. (1999). *Rozvytok ukraïnskoï maloi prozy XIX – poch. XX st.* Naukovo-vydavnyche tovarystvo "Akademichnyi Ekspres" [in Ukrainian].
 Ilnytskyi, M. (2015). *Ukrainska literaturoznavcha dumka XX stolittia (Zakhidna Ukraina, emihratsiia)*. Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
 Karmanskyi, P. (1996). *Ukrainska bohema*. Opir [in Ukrainian].
 Lehkyi, M. (2021). *Proza Ivana Franka: poetyka, estetyka, retseptsiia v krytytsi*. Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
 Markiv, R. (2010). Folklorizm povisti Ivana Franka "Velykyi shum". *Visnyk Ivivskoho universytetu: Seria filolohichna*, 43, 216–226 [in Ukrainian].
 Melnyk, Ya. (2016). *...I ostatnia chast dorohy. Ivan Franko v 1908–1916 rokakh*. Kolo [in Ukrainian].
 Mochulskyi, M. (2005). *Ivan Franko. Studii ta spohady*. Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
 Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv u 50-ty tomakh*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 25.09.24
 Прорецензовано / Revised: 25.12.24
 Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Dzvenyslava SENYSHYN, PhD Student
ORCID ID: 0000-0002-0602-6493
e-mail: dzvenyslava.yastremska@lnu.edu.ua
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

SYNTHESIS OF STYLES IN IVAN FRANKO'S NOVELLA "THE GREAT NOISE"

B a c k g r o u n d . *The article addresses the problem of the synthesis of artistic styles in Ivan Franko's novel "The Great Noise". The writing of this novel – the writer's last major prose work – was influenced by many external (change of epochs) and internal factors (the writer's illness). Therefore, the aim of the article is a detailed analysis of the context of writing and the process of diffusion of different styles.*

M e t h o d s . *The general scientific methods of analysis and synthesis, descriptive and comparative methods, as well as the historical-literary method, were used. This enabled the analysis of Franko's works in the context of historical events and socio-cultural processes of the late 19th – early 20th centuries.*

R e s u l t s . *The specifics of realism and modernism as literary styles are also analyzed, and the process of transition from one style to another in the literary process is emphasized. The change of styles does not happen abruptly, so it is important to trace the penetration of features of one style into another. The study carefully analyzes the views of Franko scholars on the stylistic affiliation of Ivan Franko's works of different periods, as well as the synthesis of realistic and modernist features in his work. Specific examples of the use of realistic and modernist artistic techniques in the work are considered, their functions and influence on the revelation of the ideological and thematic content of the novella are investigated. Particular emphasis is placed on the realistic themes, as well as other features of realism in the work. The characteristic features of modernism as a trend (especially psychologism, reference to the poetics of dreams, eroticism, surrealist elements, folklorism, and romantic accents) are highlighted, and their presence in the work is explored.*

C o n c l u s i o n s . *The article is an important step in a comprehensive study of Ivan Franko's work as a modernist. A thorough analysis of the synthesis of styles in the novel "The Great Noise" reveals the depth and versatility of Franko's talent as an innovative writer.*

K e y w o r d s : *Ukrainian literature, Ivan Franko, realism, modernism, literary style, synthesis of styles, novel.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.